

УДК 372.851.02, УДК 372.800.4.02

**БОЛШАҚ МАМАН ДАЯРЛАУДА ӘЛЕМДЕГІ «ЭЛЕКТРОНДЫ ҮКІМЕТ»
ДАМУ ТӘЖІРИБЕСІН ОҚЫТУДЫҢ
АТҚАРАТЫН РӨЛІ**

Т.Хакимова, Н.Хайдарова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

tyyshtyq.hakimova@gmail.com

Қазіргі замандағы ғылым мен білімнің интеграциясы және ақпараттық-әдістемелік негізде білім беруде, жаңа технологияларды қолдануда, технологиялық жетістіктерге негізделген электронды үкімет программасын пайдалану білім беруде жетекші рөл атқарады. Осы мақалада оқу үрдісінде электронды үкімет программасын пайдалану оқытудың білім саласындағы мақсаты, міндеттері, оқытуды ұйымдастырудың теориялық негіздері, ұйымдастыру технологиялары қарастырылған.

Мақсат: студенттердің жаңа технологияларды қолдануда, технологиялық жетістіктерге негізделген электронды үкімет программасын пайдалануды қалыптастыру.

Міндет: Жоғарғы оқу орынында ақпараттық технологиялардың негізгі бағдарламалық-әдістемелік кешенін қолдану мазмұны мен әдістемесін білу.

Елімізде электронды үкімет құру идеясын Мемлекет басшысы өзінің республиканы әлемдегі бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына енгізу туралы Қазақстан халқына жыл сайынғы жолдауында білдірген болатын. 2004 жылғы 10 қарашада электронды үкіметті ендіру туралы «Қазақстан Республикасында электрондық үкіметті қалыптастырудың 2005-2007 жылдарға арналған» мемлекеттік бағдарламасы Президент Жарлығымен бекітілді. Осы бағдарламаның негізіне "электрондық үкімет арқылы - прогрессивті ақпаратты Қазақстанға" қол жеткізу идеясы алынды.

Бағдарламаны іске асыру келесі міндеттерді кезең-кезеңмен шешу жоспарланған болатын:

Электрондық үкіметті қалыптастырудың бірінші кезеңінде – ақпараттарды жариялау және тарату.

Екінші кезеңі - мемлекеттік органдар мен азаматтардың өзара қарым-қатынасына тікелей және қайтармалы жолды интерактивті қызмет ұсынады.

Үшінші кезеңде - қаржылық және заң операцияларын үкіметтік порталдар арқылы жүзеге асыру жолымен транзакциялық қызмет көрсету.

Төртінші кезеңде - ақпараттық қоғамды толық қалыптастыру.

Қазақстанда "электрондық үкіметті" қолданысқа енгізу мемлекеттік органдардың азаматтар мен ұйымдарға ұсынатын қызмет көрсетулер сапасын жақсартуға және мерзімін қысқартуға, мемлекеттік органдар қызметінің ақпараттық базасына қолжетімділікті қамтамасыз етуге, болашақта әкімшілік жүйені жетілдіруді ескере отырып, құрамы жағынан тиімді әрі оңтайлы мемлекеттік аппарат құруға бағытталған. [1]

Электрондық үкіметті одан әрі дамыту өзекті саяси міндеттердің қатарында, оған Елбасымыздың Қазақстан халқына арнаған жолдауларында ерекше көңіл бөлініп, басымдық берілуі дәлел. Сол сияқты, студент жастарға арнап оқыған дәрісінде ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев: "Мен Үкімет алдына инновациялық қызметті белсенді ету міндетін қойдым. Бәрінен бұрын технологиялар трансферті мен білімнің кешенді жүйесін құру қажет. Инновациялық-технологиялық дамуды басқарудың тиімді жүйесін

қалыптастырған жөн” деп қадап айтты [2]. Инновацияларды мұндай тиімді басқару жүйесіндегі электрондық үкімет қызметінің алар орны ерекше.

Әлемде электрондық үкімет арқылы мемлекеттік қызмет көрсетудің озық үлгілері жетерлік, бірақ соған қарамастан, қазақстандық үлгі өзіндік ерекшеліктерімізді, ұлттық болмысымыз бен мемлекеттік тілді негізге ала отырып дамуы тиіс. Қазақстан мен дамыған елдердің экономикалық, саяси және әлеуметтік даму деңгейлерінің арасындағы алшақтық үлкен, соған сәйкес ақпараттық-қатынастық инфрақұрылым да күшті дамыған, азаматтарының саяси мәдениеті мен құқықтық сауаттылығы жоғары, ақпараттық қол жетімділік деңгейі мен ақпараттық білім де көш ілгері. Сондықтан Қазақстанның электрондық үкіметінің тиімді әрі табысты қызмет етуі үшін осындай қосалқы факторларға баса назар аударуымыз қажет. Қазақстандық электрондық үкіметтің болашағы зор боларына сеніміміз мол, бірақ бұл кезең-кезеңімен бір ізді және мақсатты дамуды қажетсінеді. Шетелдік электрондық үкімет үлгілері мен тәжірибелеріндегі оңтайлы модельдерді ұлттық ерекшеліктерімізге сай бейімдеп, саяси тәжірибеге енгізуіміз қажет.

Электрондық үкіметтің басты мақсаты - азаматтар мен ұйымдардың мемлекеттік қызмет түрлеріне жылдам әрі сапалы қол жетімділігін қамтамасыз ету, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолдану жолымен мемлекеттік органдардың жұмыс жасау нәтижелілігін арттыру, мемлекеттік құрылымда бірыңғай ақпараттық кеңістік қалыптастыру және дамыту. Бұл басқару жүйесінің тиімді және нақты қызмет көрсетуіне алып келері сөзсіз.

Қазақстан Республикасында электрондық үкіметті жүзеге асыру сыбайлас жемқорлықпен күрестің тиімділігін арттыра алады, бірақ бұл проблеманы шешуге ішінара мүмкіндік береді. Өйткені, жемқорлыққа қарсы күрес жүйелі жүргізілетін іс-шаралар кешенін қажетсінеді. Егер де әкімшілік және ұйымдастырушылық реформалар қоғамдық бақылауды күшейтумен және электрондық үкіметті жүзеге асырумен сүйемелденетін болса, онда сыбайлас жемқорлықтың деңгейін барынша төмендетуге болар еді.

Қазақстан Республикасының дамып келе жатқан электрондық үкіметі тек қана мемлекеттік басқару мен қызмет көрсету жүйесін жетілдіріп қана қоймайды, ақпараттық технологиялардың еліміздегі маңызы артқан сайын электрондық демократия да дами түседі. Сондықтан да электрондық үкімет азаматтық қоғамға жедел және қажетті ақпарат таратудың, халыққа қызмет көрсетудің заманауи үлгісі болып табылады.

Канадалық тәжірибемен салыстырсақ, Қазақстанда электрондық үкімет қалыптастыру саясатын жүргізуде және мемлекеттік басқаруды ақпараттандыру бөлігінде өзіне тән проблемалары бар екені де байқалады. Оларға ақпараттандыру саласындағы нормативтік құқықтық базаның жетілмегендігін; ведомствоаралық ақпараттық жүйелерді қалыптастыру жөніндегі функциялар мен жауапкершілікті бөлудегі регламенттеудің жоқтығы; көптеген мемлекеттік органдарда ақпараттандыру қызметтерінің болмауы және ақпараттық технологиялар саласында мемлекеттік қызметшілердің біліктілік деңгейінің жетіспеушілігін жатқызуымызға болады.

Сондай-ақ, әлемдік тәжірибеге сүйенер болсақ, Қазақстандағы мемлекеттік қызмет пен қоғамының барлық саласына оңтайлы қажеттілік тұрғысынан сай келетін электрондық үкіметті барынша ендірудің тактикалық әдіс-тәсілдерін де айқындайды:

1. Бір терезе” қағидасына негізделетін бағдарлама.
2. Қызмет көрсету көп арналы, бұл таңдау бостандығын қамтамасыз етеді.
3. Электрондық нұсқаға түсіру алдында қызмет түрлері мен процестеріне реинжиниринг жасау.

4. Электрондық үкімет қызметтерін аутсорсинг пен жеке-мемлекеттік әріптестікті қолдану арқылы көрсету.

АҚШ-тық FirstGov электрондық жобасының арнайы бағыты “Географиялық электрондық үкімет жасау” – штаттар мен округтардың жергілікті мемлекеттік басқару органдарын біртұтас географиялық ақпараттық жүйеге интеграциялау бағдарламасына айналды. Бұл түрлі штаттардағы жергілікті мемлекеттік басқару органдары мен азаматтардың өзара байланысы мен өзара әрекеттесуін кеңейтті. Бізде де осы сияқты “Қазақстан өңірлері” атты аймақтарды интеграциялайтын бірегей электрондық үкімет жобасын әзірлеп, жүзеге асырған тиімді. Бұл бір жағынан Елбасымыздың биылғы Жолдауында көрсетілген өңірлердің дамуы – елдің дамуы атты басымдығына да сәйкес келеді. Бүгінгі таңда Қазақстанның облыстық әкімдіктерінің веб-сайттары Интернет желісінде өз алдына бөлек-бөлек, шашыраңқы орналасқан, ал қазақстандық электрондық үкімет негізінен министрліктерді қамтиды. Егер бірегей өңірлік электрондық үкімет порталы болса, бұл аймақтар арасындағы өзара байланыс пен әрекеттесуді дамытуға үлкен серпін берер еді.

Данияның электрондық үкімет тәжірибесіне сүйенсек, оларда бұл мәселемен екі ұйым айналысатыны айқындалды: Қаржы министрлігіндегі Санды коммуникациялар мәселелері жөніндегі Данияның тематикалық тобы – электрондық үкімет мәселелері бойынша мемлекеттік билік жүйесінің барлық деңгейлеріндегі үйлестік пен ынтымақтастыққа жауапты болса, екінші ұйым – Ғылым, технологиялар мен инновациялар министрлігі жанындағы Ақпараттық технологиялар стратегиясы жөніндегі орталық. Қазақстанда болса электрондық үкімет мәселесін бір ғана дербес агенттік – Ақпараттандыру және байланыс жөніндегі агенттік атқарады. Яғни, ғылыми-зерттеулермен, электрондық үкіметті жетілдіру мәселелерімен арнайы айналысатын ғылыми-зерттеу орталығы бізде жоқ. Сондықтан ҚР БҒМ еліміздің ақпараттық саласын терең зерттеуді, инновациялық технологиялардың мемлекеттік жүйедегі маңызын ғылыми негіздеумен айналысатын орталық құрылып, оған ғалымдар мен арнайы сарапшы-мамандар тартылса, бізде де екі ұйым электрондық үкіметті дамыту жобаларын бірлесе отырып жүзеге асырар еді. Даниялық тәжірибеге қарағанда мұндай біріккен іс-қимыл сәтті әрі нәтижелі болмақ.

Электрондық үкіметтің Швециялық үлгісін бейімдесек, құжаттарды рәсімдеуге онлайндық өтініштер беру, Интернет арқылы дербес салық декларациясын толтыру, электрондық мемлекеттік сатып алу, статистикалық есептерді жинау мен өңдеу, білім беру, ғылым, экономика мен техника салаларындағы инновациялық жобаларды ілгерілету, мобильді телефон арқылы WAP-қызмет көрсету салаларында жаңа мүмкіндіктерге жол ашылады.

Француздық электрондық үкіметтің GEODE - еңбекпен қамту, SIO - пошталық қызмет, IMAGINE - консорциум негізінде жергілікті билік органдарының, провайдерлер мен программист-ғалымдардың серіктестігі сияқты көптеген жобалар азаматтарға билік органдарымен интерактивті қарым-қатынас жасауға қолдау көрсетіп, ақпарат пен құжаттарға, сонымен қатар биліктің саяси шешімдеріне қол жетімділікті қамтамасыз етуде. Қазақстандық электрондық үкіметті дамытуға жетіспейтін қасиеттер – осындай икемділікті, ұтқырлықты, серіктестікті дұрыс жолға қою.

Ұлыбританиядағы электрондық үкімет жобасының тәжірибесі екі үлкен веб-портал құрудың тиімділігі мен қажеттілігін көрсетеді: біріншісі - UK Online тұрғылықты халыққа ұсынылатын ақпараттарды біріктіруге арналса (мұндай веб-портал бізде әзірге жоқ), екіншісі - Government Gateway мемлекеттік қызмет шлюзі (қазақстандық www.e.gov.kz сияқты).

Нидерландылық электрондық үкіметтің тәжірибесінен халық үшін анықтамалық қызмет көрсететін (Overheid.nl, [Helpdesk Overheid.nl](http://Helpdesk.Overheid.nl)) сайттың тұрақты жұмыс істеуінен

сабақ алуға болады, нәтижесінде қазақстандық азаматтар мемлекеттік ведомстволармен қатар қоғамның маңызды салаларына қатысы бар, қажетті ақпараттарға Интернет арқылы қол жеткізетін болады.

Нидерландылық электрондық үкіметіндегі келесі бір озық тәжірибе - электрондық демократияны дамыту. Интернеттің мүмкіндіктерін пайдаланып, сайлау кезінде арақашықтықтан дауыс беруді қол жетімді процеске айналдыру жүзеге асқан. Қазақстандық “Сайлау” автоматты дауыс беру жүйесін осындай қосымшамен толықтырып, икемділігін арттыруға болады. [3]

Сонымен қатар, қазақстандық азаматтардың электрондық үкіметті кеңінен пайдалануы үшін және ақпараттық ресурстарға деген сенімін арттыру үшін канадалықтар сияқты жарнама мен үгіт-насихаттың әлеуетін әлі дұрыс қолданбай келеміз. Өкінішке орай, қазақстандық кейбір азаматтар электрондық үкіметтің не екенін әлі күнге дейін білмейді. БАҚ арқылы электрондық үкіметтің артықшылықтарын жарнамалауды, қажетті түсіндіру жұмыстарын жүргізуді, насихаттауды мемлекеттік деңгейде шұғыл қолға алуымыз қажет. Барша қазақстандықтар электрондық үкімет игілігін пайдалану үшін телекоммуникация саласын дамытуымыз керек. Мұндай кешенді іс-шаралар атқарылмаса, қазақстандық электрондық үкімет толыққанды жұмыс істемейді.

2010 жылы Қазақстан Республикасындағы электрондық үкіметтің дамуына Біріккен Ұлттар Ұйымымен жоғары баға берілді. БҰҰ Экономикалық және әлеуметтік даму департаментімен дайындалған, электрондық үкіметке жахандық дайындық рейтингісінің жыл сайынғы деректеріне сәйкес, Қазақстан соңғы жыл ішінде әлемдік рейтингідегі 81 орыннан Ресейді (59 орында), Беларусьияны (64 орында) және Украинаны (54 орында) артта қалдырып қарқынды түрде 46 орынға көтерілгендігі айғақ. Елімізде е-үкіметтің қызметтерін пайдаланушылардың (заңды және жеке тұлғалар) саны 70 мыңға жуық тіркелген.

Электронды үкіметтің жетістіктері қоржынында қазақстандық марапаттар да бар. 2012 жылдың соңында **Award.kz-2012 Ұлттық интернет-бәйгесінің X мерейтойлық марапаттау салтанатында [электронды үкімет порталы](#) «Билік және өзін-өзі басқару органдары» номинациясында **бірінші орынға** ие болды, сондай-ақ, қос тілді сайттар арасында **үздік деп танылды**. Жобаға деген қызығушылықты қазан айында өткен электронды үкімет порталының редизайны тудырған болатын, соның нәтижесінде беткі безендірілуі ғана емес, материалдар құрылымы мен орналастыру қисыны да өзгерді.**

Бүгінгі таңда қазақстандық электрондық үкімет құрылымдары 41 мемлекеттік қызмет түрін халыққа жеткізіп отыр, ал 2009 жылдың соңында бұл көрсеткіш 54-ке дейін жетті. Осы мақсатты іске асыру үшін электрондық үкіметті қалыптастыру және тиістілікті, оның ішінде халықтың ақпараттық қоғамға даярлық деңгейін арттыруға бағытталған пилоттық жобаларды қалыптастыру және енгізуді жеделдету жөніндегі жұмыстар жандандырылатын болады. Электрондық үкіметтің қазақстандық нұсқасын жүзеге асыру мақсаты - азаматтар мен ұйымдардың мемлекеттік қызмет көрсетулерге жылдам әрі сапалы қолжетімділігін қамтамасыз ету, ақпараттық коммуникациялық технологияларды кеңінен қолдану арқылы мемлекеттік органдардың жұмыс істеу тиімділігін арттыру деп білемін.

Жалпы, еліміздегі электрондық үкіметті қалыптастыру мен дамытуға бағытталған мемлекеттік саясат кезең-кезеңімен сәтті жүзеге асырылып келеді. Қазақстан әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруі үшін ақпараттық технологиялар саласын да дамытуымыз шарт. Электрондық үкімет құру - еліміздің өркениетті болашағы, демократияны дамытуға бағытталып отырған саяси маңызы зор

қадам. Қазақстанның өсіп-өркендеуі үшін тек қана еліміздің жер байлығы мен ғана емес, барлық саладан бәсекеге төтеп беретін күшті мемлекет болуы керек.

Пайдаланан әдебиеттер

1. Қазақстан республикасында «Электрондық үкімет» қалыптастырудың 2005-2007 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдаламасы 10.11.2004ж.
2. Н. Назарбаев. Қазақстан дағдарыстан кейінгі дүниеде: болашаққа интеллектуалдық секіріс // Егемен Қазақстан. 14 қазан 2009 жыл. 1-2 б.
3. С. Қ. Өтеулиев. «Электрондық үкіметтің әлемдік тәжірибесі және оның Қазақстандағы қалыптасуы». Диссертация. – 2010 жыл.
4. Т. Хакимова. Ақпараттық технологияларды мамандықтары бойынша оқытуда «Электрондық үкімет» программасының архитектураларының айырмашылығының рөлі Журнал «PR и СМИ в Казахстане». Сборник научных трудов *Седьмое издание Алматы "Қазақ университеті", 2014, -68-72 стр. ISBN 978-601-04-0496-0*